

## Irena Tumavičiūtė. Kodėl serbų žudynės iliustruoja „MŪSIŠKIUS“?



*Nemci streljaju borce Palanačke čete 2. šumadijskog NOP odreda i članove mesnog komiteta KPJ u Smederevskoj Palanci 20. jula 1941.*

Ši nuotrauka žinoma visiems, kas bent kiek giliau domisi nacionalsocialistinės Vokietijos nusikaltimais jos okupuotose teritorijose. Nuotraukos komentarus galima aptikti interneto svetainėse įvairiomis kalbomis. Esmė visur ta pati – serbų sušaudymas 1941 m. Rūta Vanagaitė apversta šios nuotraukos kopija papuošė savo knygos „MŪSIŠKIAI“ ketvirtąjį viršelį.

Buvusios Jugoslavijos teritorijoje nuotraukos istoriją žino kiekvienas gimnazistas. Vokietijoje į ją buvo atkreiptas dėmesys 1961 m., kai vokiečių žurnale Neue Illustrierte buvo paskelbtos kelios nuotraukos, vaizduojančios serbus prieš sušaudymą. Nuotrauka ir apskritai žudynės buvusioje Jugoslavijoje sukėlė daug diskusijų vokiečių žiniasklaidoje.



Vienoje nuotraukoje buvo matyti be ginklo arčiau pasmerktųjų esantis vermachto kareivis (rodyklė). Iš to buvo padaryta išvada, jog tai yra prie serbų žengiantis ir su jais pasiruošęs numirti vokietis.

## Vermachto kareivis atsisakė šaudyti karo belaisvius



Ši knyga padės mums objektyviau ir brandžiau pažvelgti į savo istoriją, įgyti daugiau tikrosios tautinės savimones ir savigarbos.

Tomas Venclova, poetas ir eseistas

Mes visi turime pasakyti sau: tai mūsų tautos praėitis. Mes esame paveldėtojai ir turime priimti palikimą. Mes neprikelsim nė vieno iš kapo, nesutaikysim budelio su auka, bet galbūt išmoksime pamokas, kad tai, kas įvyko, nebesikartotų.

Ričardas Doveika, kunigas

Dauguma lietuvių kalba išleistų knygų apie Holokaustą yra panašios. Jos pasakoja apie aukas. Apie žudikus nerašoma. Mes sunkiai įsivaizduojame jų motyvus ir galvosėną. Mes nepažįstame laikmečio, kuriame įvyko tai, kas yra protu nesuvokiama. Ši knyga yra kitokia. Ji verta, kad ją skaitytų kiekvienas Lietuvos pilietis ir pats savo širdyje ieškotų tiesos. „Jūs pažinsite tiesą, ir tiesa padarys jus laisvus“ (Jn 8, 32).

Tomas Šernas, Medininkų žudynių liudininkas, Evangelikų reformatų bažnyčios kunigas

knygų klubas

Tapkite

7012208

- Nauja knygos
- Ypatin
- Knygų pristatymas Jor bei kitu pasaulio krašta

www.knygoklubas.lt



www.almalittera.lt

Eilinis Josefas Šulcas (Josef Schulz, 1909 – 1941), atsisakęs šaudyti taikius gyventojus, žuvo didvyrio mirtimi.

Jugoslavijoje jis laikomas divyriu antifašistu. Josefas buvo vyriausias iš keturių vaikų. Tėvas žuvo per Pirmąjį pasaulinį karą antrajame mūšyje prie Ypro upės (1915 m.). Vaikinas mokėsi Vupertalio amatų mokykloje, vėliau dirbo Dortmundėje puošdamas vitrinas. 1939 m. buvo pašauktas tarnauti armijoje. 1941 m. atsidūrė Jugoslavijoje.

Kariuomenės draugai jį prisiminė kaip visada gebantį palaikyti gerą nuotaiką. Mėgo skambinti pianinu, turėjo meninių gebėjimų – buvo nutapęs puikių olandų dailininkų paveikslų kopijų. Josefo rašyti laišakai namiškiams ir draugams neišliko – sąjungininkams bombarduojant miestą, iki pamatų sudegė namas, kuriame prieš karą gyveno Josefas.

Josefas Šulcas tarnavo 714-oje Serbijoje dislokuotoje pėstininkų divizijoje. Interneto portaluose užfiksuoti keli jo žūties variantai. Dažniausiai aptinkama ši tragiškos istorijos versija.

1941 m. liepos 19 d., po Orachovaco kaimo valymo operacijos, Šulco būrys gavo įsakymą Smederevska Palankoje (į pietryčius nuo Belgrado) sušaudyti 16 serbų, įtariamų dalyvavus partizaniniame judėjime. Karo metu tai buvo įprasta istorija, bet ji baigėsi neįprastai. Serbai turėjo būti sušaudyti liepos 20-ąją. Josefas Šulcas atsisakė dalyvauti

sušaudyme. Kai jam buvo priminta, jog už nepaklusnumą grėsia karo lauko teismas [NKVD sukurptuose prisipažinimuose Vanagaitė tokio grasinimo neaptiko, nes raudoniesiems okupantams reikėjo palikti paliudijimų, jog žydus šaudė savanoriai – I.T.] , jis padėjo ginklą ir nuėjo prie pasmerktųjų. Josefas buvo sušaudytas kartu su partizanais ir įkaitais. Išliko nuotrauka, kurią padarė vienas iš šaudžiusiųjų komandos. Po karo Josefo Šulco istorija tapo pasipriešinimo nacizmui Balkanuose simboliu. Šulcas minimas serbų istorijos vadovėliuose. Josefo giminėms buvo pranešta, kad jis žuvo dieną anksčiau kovoje su partizanais.

1947 m. sušaudytųjų palaikai buvo ekshumuoti ir perlaidoti. Remiantis ekshumacijos liudininko Časlavo Vlajičiaus liudijimu, kapavietėje buvo aptiktos vokiškų kariškų batų vinutės ir diržo sagties likučiai.

Serbijoje Josefo Šulco atminimas įamžintas net dviejuose paminkluose – vienas Lokvės kaime, kitas – Smederevska Palankoje. Pirmasis skirtas tik Šulcui, o antrasis – Josefui ir 16 partizanų. Jugoslavijos partizanų asociacija buvo prieš atskiros paminklo Šulcui statymą. Vis dėlto 1947 m. buvo nutarta įamžinti Josefo Šulco, etiniais sumetimais stojusio prieš savus, atminimą. Paminklas buvo pastatytas rašytojos Minos Kovašević iniciatyva ir lėšomis. Rašytojai

dėl to teko patirti nepelnytų puolimų. Ji netgi buvo suimta, paminklas demontuotas, bet paskui jis vis dėlto buvo atstatytas.

Nepaisant skirtingų Josefo Šulco žūties interpretacijų vokiečių spaudoje (dėl datos ir asmens tapatybės), 1981 ir 1997 m. Vokietijos ambasadoriai aplankė abu paminklus, padėjo gėlių, pagerbdami atminimą kareivio, kuris sugebėjo išlikti žmogumi.

Ieškodamas herojaus, vokiečių rašytojas Michaelis Martensas parašė 400 puslapių knygą. Jo nuomone, vokiečių istorinėje atmintyje Jugoslavija Antrojo pasaulinio karo metais nebuvo reikšmingų veiksmų arena. Jie domisi įvykiais Prancūzijoje ir Italijoje, nes mėgsta ten atostogauti. Domisi Rusija, nes ten kariavo jų seneliai. Daugelis žino žudynes Oradur-siur-Glane, bet apie Jugoslavijoje vykusias žudynes yra girdėję nedaug, nors ten buvo nužudyta šimtai tūkstančių gyventojų. Serbams ir visosiems buvusios Jugoslavijos gyventojams karas buvo didžioji kova prieš galingąją Vokietiją, kurią jie laimėjo. Todėl ir atminimas skirtingas.

Rusų mokslininkas Michailas Markitanovas pabrėžia Josefo Šulco pasirinkimo svarbą. Juk nenorėdamas žudyti, Josefas galėjo paprasčiausiai šauti pro šalį ir toliau gyventi ramia sąžine. Bet jis pasirinko mirtį. Pabrėždamas, kad Hitleris asmeniškai kuravo „serbų klausimo sprendimą“ ir buvo įsakęs serbų Stačiatikių bažnyčią palikti be vadovybės, Markitanovas teigia, jog Šulcas, eidamas mirti „kartu su mūsų tikėjimo broliais“, pasirinko kankinio dalį.

Rūta Vanagaitė apversta šios nuotraukos kopija „papuošė“ ne tik ketvirtąjį viršelį (patingėjo paprašyti knygos dailininko, kad vermachto kareivį „apvilktų“ lietuviška uniforma). Kad skaitytojai dar labiau pašiurptų ir pasibjaurėtų, skaitydami NKVD tardytojų išgautus „lietuvių žydšaudžių prisipažinimus“, ta pati nuotrauka pavadinimu Žydų vyrai laukia šūvio „puošia“ 94 knygos puslapyje cituojamus lenkų žurnalisto Sakovičiaus iš piemenukų nugirstus „liudijimus“, kaip Panerių kalaitė Pelytė kapstosi sušaudytųjų duobėje, „draskydama lavonų krūtines, pilvus, kojas.“

Po šia nuotrauka nenurodoma nei sušaudymo vieta, nei data, nei nuotraukos autorius. Bandydama apsidrausti, autorė nurodo savo šaltinį – Lietuvos ypatingąjį archyvą, bet nenurodo nei fondo, nei kitų nuorodų.

Dar kelios „MŪSIŠKIUOSE“ panaudotos nuotraukos taip pat nieko bendro neturi su Lietuva arba tyrėjų jau seniai įvertintos kaip klastotės. Bet apie tai – atskira kalba.

Rūtos Vanagaitės negebėjimas naudotis archyvais suteikė progą supažindinti su vienu iš tragiškųjų Antrojo pasaulinio karo įvykių Serbijoje. Vėliau nacionalsocialistiniai okupantai už vieną nužudytą vokiečių šaudydavo šimtą serbų įkaitų. Bet šios istorijos nėra susijusios su aptariamąja nuotrauka.

Kodėl Rūta Vanagaitė šia nuotrauka „papuošė“ fragmentus iš NKVD-KGB kamerose išspausėtų prisipažinimų – neaišku. Kaip prie šių užrištomis akimis mirtį pasitinkančių serbų tinka Vanagaitės parinkta Tomo Venclovos citata: „Ši knyga padės mums objektyviau ir brandžiau pažvelgti į savo istoriją, įgyti daugiau tikrosios tautinės savimonės ir savigarbos“.